

[L'ACCIÓ INSTITUCIONAL]

IMMIGRACIÓ I ACOLLIMENT LINGÜÍSTIC A LES ILLES BALEARS

Nanda RAMON I TOUS
IES Joan Maria Thomàs

1. INTRODUCCIÓ

Actualment, un procés general de globalització i d'interculturalitat s'imposa, amb diferents formes i intensitats, arreu del planeta. Una de les principals causes d'aquesta nova realitat són els grans processos demogràfics i les migracions humanes a gran escala, que seran, sense dubte, factors determinants en la caracterització del segle XXI. En les societats actuals —occidentals, urbanes i postindustrials— pràcticament ja no existeixen les comunitats ètnicament uniformes ni lingüísticament homogènies, i aquesta és la tendència que s'imposarà a nivell mundial. Segons l'Organització Internacional per a les Migracions (OIM), actualment al món hi ha 175 milions de persones migrades. Aquesta xifra, la més alta de la història, suposa un 3% de la població mundial i anirà en augment, ja que l'any 2050 existiran al món 230 milions de persones migrades.

2. SITUACIÓ A LES ILLES BALEARS

2.1. Aspectes generals

Les Illes Balears viuen aquest procés general amb una intensitat especial. Aquest petit territori (5.014 km²), limitat per la insularitat i marcat durant les darreres dècades per un model econòmic extraordinàriament dinàmic, esdevé un autèntic laboratori sociològic. Els profunds canvis que s'hi han produït constitueixen un repte per als seus habitants, que necessitaran trobar, a mitjà termini, nous models de convivència i d'integració.

El factor fonamental que explica aquesta acceleració de l'economia insular és, evidentment, la indústria turística, que comença a desenvolupar-se a Mallorca des dels anys vint, però que, a partir dels darrers anys de la dècada dels cinquanta, s'estén a tot l'arxipèlag i entra en els paràmetres coneguts com els del turisme de masses. Els canvis demogràfics d'aquest període marcaran profundament la societat de les Balears —involució de l'emigració, rejoeniment de la població, creixement urbanístic caòtic, modificació profunda del paisatge sociolingüístic...— en un moment en què la societat de les Illes Balears no pot pactar ni exercir cap mecanisme d'integració social o cultural.

Més envant, la projecció que havien tingut les Illes Balears durant anys com a destinació turística preferent entre els europeus fa que comenci una nova fase d'immigració: la dels residents no laborals estrangers. Aquest contingent —retirats, rendistes, artistes...— es comença a instal·lar a les Balears —especialment a Mallorca— perquè hi troben una nova residència —accessible, assequible i climàticament confortable— on la inserció és fàcil i la integració, innecessària.

2.2. El model actual

A partir dels anys noranta, les Illes Balears viuen una nova crescuda econòmica important que genera, consegüentment, una forta demanda de mà d'obra per poder atendre la indústria turística ja existent, els serveis als nous europeus residents, l'agricultura extensiva i la intensa activitat del sector de la construcció.

Aquest alt creixement econòmic coincideix amb un creixement vegetatiu molt baix —baixíssima natalitat— i amb unes expectatives de confortabilitat molt altes per part de la població autòctona. Tots aquests factors condueixen a una reactivació del fenomen migratori, que és ara complex: reactivació de la immigració peninsular, acceleració de la immigració residencial europea i arribada de nous contingents d'immigrants —immigrants laborals europeus i extracomunitaris, principalment d'Amèrica del Sud, Àfrica i Europa de l'Est.

Així, el fenomen migratori a les Balears, a més d'intens i accelerat, és complex, ja que hi han confluït diversos fluxos migratoris molt heterogenis pel que fa a l'origen, la motivació, les expectatives o les característiques ètniques i culturals.

2.3. El fenomen migratori

2.3.1. Dimensions del fenomen migratori a les Balears

Els darrers cinquanta anys han estat unes dècades molt actives a les Illes Balears des del punt de vista demogràfic i la població insular s'ha arribat a duplicar, és a dir, ha crescut en més d'un cent per cent. Aquesta forta pressió demogràfica, concentrada a determinades zones costaneres i urbanes, ha desbordat totes les previsions urbanístiques i ha obligat a fer importants reajustaments en els equipaments col·lectius, l'oferta de places escolars, la posada en marxa de nous programes específics d'atenció, etc.

Per entendre la dimensió real del fenomen demogràfic a les Balears, hem de tenir en compte que actualment la població autòctona no arriba al 60% del total. A més a més, dins aquest contingent de població nascuda a les Balears hi ha una presència important d'individus descendents, en segona o tercera generació, dels immigrants arribats a les Illes durant els anys seixanta; aquestes persones presenten, en molts de casos, greus dèficits d'integració lingüística i cultural.

L'evolució demogràfica de l'arxipèlag es caracteritza pel fet que el creixement de la població al·lòctona es manté molt per sobre del creixement vegetatiu. Així, per exemple, les dades del Padró del 2001¹ reflectien una població total de 878.627 habitants, dels quals el 62,1% eren autòctons. Un any després, segons el Padró del 2002, el nombre de residents a les Balears ja era de 916.968 persones. Això implicava un creixement interanual del 4,3%, més del doble que la mitjana estatal (1,7%) i, evidentment, el més alt de l'Estat. L'any 2002, la població autòctona suposava el 60% del conjunt, mentre que els nascuts fora de les Balears eren el 40%. Un any més tard, segons el Padró del 2003, el percentatge d'autòctons havia baixat fins al 58,5%, mentre que els nascuts a fora constituïen el 41,5%. Entre els anys 2002 i 2003, la població de les Balears havia crescut un 3,3%, i ja arribava als 947.361 habitants. D'aquest percentatge, només el 0,4% corresponia al creixement vegetatiu de la població (3.514 persones); el 2,9% restant (26.879 persones), corresponia a individus arribats a les Balears des d'altres indrets.

Val a dir, a més, que a determinats llocs de l'arxipèlag hi trobam una proporció d'al·lòctons molt per damunt de la mitjana insular. És el cas de municipis com Calvià, Eivissa o Formentera, on el percentatge de nascuts fora de les Illes sobrepassa el 50% (en el cas de Calvià, l'any 2003 arribava al 60,3%). D'altra

1. Les dades dels diferents padrons han estat facilitades per l'Institut Balear d'Estadística.

banda, segons el Padró del 2002, quaranta municipis de les Balears presentaven un creixement per damunt del 2,5%, i molts arribaven a índexs realment insostenibles: Calvià (5,5%), Alcúdia (6,8%), Deià (7,9%), Formentera (8,5%), ses Salines (12%)... L'any 2003 es mantenia aquesta dinàmica de creixement: trenta-nou municipis experimentaven una augment de població per damunt del 2,5%, i vuit superaven el 5%: Alaró (5,1%), Sencelles (5,3%), Puigpunyent (5,6%), Sant Lluís (6,1%), Sant Josep de sa Talaia (6,2%), Alcúdia (6,3%), Eivissa (7,4%) i Marratxí (7,7%).

Tot plegat situa les Balears com a líders d'immigració, no ja sols de l'Estat, sinó de tota la Unió Europea. Aquestes dades auguren que, si es mantenen els ritmes actuals de creixement, l'any 2010 el percentatge d'habitants d'origen forà serà del 50%. Un creixement percebut amb preocupació per la societat de les Illes Balears, que el considera insostenible fins i tot des del punt de vista territorial. Els mitjans de comunicació i altres fòrums col·lectius es fan ressò sovint d'aquestes dades i de l'estupor i l'alarma que solen provocar i que fàcilment es tradueixen en un sentiment derrotista davant la tasca d'acolliment i d'integració que hauria de fer la societat receptora i que no es veu capaç de dur a terme davant la magnitud i l'heterogeneïtat del fenomen —actualment viuen a les Balears persones nascudes a cent seixanta estats diferents i que parlen vuitanta llengües maternes distintes.

2.3.2. Característiques de la immigració de les Illes Balears

L'estudi de la composició del contingent immigrat i de les característiques de la societat emissora no és una tasca fàcil, ja que es tracta de grups humans d'alta mobilitat, que han donat lloc a una composició social complexa. Aquest estudi també ve dificultat per l'escassa fiabilitat estadística, ja que s'analitzen fenòmens recents, molt dinàmics i observats sovint a través de metodologies parcials i asincròniques.

Així i tot, podem establir que el 75% dels habitants de les Illes Balears que no hi han nascut correspon a ciutadans que provenen de la resta de l'Estat, entre els quals destaquen, sobretot, els andalusos. Només un 25% dels no nascuts a les Balears serien estrangers, amb un predomini clar dels procedents de la Unió Europea. Els segueixen els immigrants procedents d'Amèrica Central i del Sud —amb un creixement espectacular en els darrers anys—, els africans —especialment magribins— i els europeus extracomunitaris.

2.3.3. Conseqüències de la immigració a les Illes Balears

L'evolució demogràfica de les Illes Balears durant els darrers cinquanta anys ha implicat grans canvis en la societat d'acollida i, segons l'època, l'origen i el

model migratori, ha tingut conseqüències diferents. En general, el ritme de creixement demogràfic actual, provocat sobretot per l'arribada massiva i continuada d'immigrants —peninsulars, europeus i extracomunitaris— ha canviat profundament la fesomia de l'arxipèlag: amuntegament urbà, saturació dels serveis, ocupació de les zones no residencials, gran consum energètic, gran producció de residus, demanda inusual de places escolars...

Sense una planificació adequada, sense unes previsions realistes i sense destinar-hi els recursos necessaris, aquesta expansió descontrolada podria arribar a afectar la cohesió de la societat del futur i existiria un perill real de fractura social i de fragmentació de les comunitats culturals i lingüístiques. En tot cas, les dimensions d'aquest fenomen demogràfic poden arribar a posar en perill la supervivència de la cultura pròpia i, especialment, de la llengua catalana, principal tret d'identitat de les Illes Balears, ja que el gran volum migratori se suma ara a altres dificultats que pateix el català i que, per diversos motius, n'han restringit i debilitat l'ús social. L'encara feble procés de normalització de la llengua pròpia, iniciat fa just dues dècades, es podria veure ara condicionat negativament si no és possible establir una política pròpia d'acolliment i si no s'hi poden destinar els recursos necessaris.

3. EL REPTA DE LA INTEGRACIÓ

Tot això fa evident que la integració —social i lingüística— dels immigrants és un dels majors reptes que s'ha de plantejar la nostra societat, però també és evident que, ara per ara, les Illes Balears no han articulat encara mecanismes d'integració suficients per fer-hi front. Com més va més necessari resulta pactar i articular un model racional i coherent d'integració i d'interculturalitat, i exigir la col·laboració de l'Estat per poder disposar dels recursos i les competències adequats i per poder establir una política pròpia d'immigració i d'integració.

El repte de la integració passa sens dubte per la conciliació entre els drets dels immigrants a ser acollits i acceptats en el nou entorn i el dret de la societat receptora a conservar els valors fonamentals de la seva identitat, entre els quals destaquen especialment la llengua i la cultura pròpies del territori.

La integració lingüística i cultural de la població immigrada ha de ser el resultat d'una bona política d'integració social activa, planificada i consensuada adequadament. Tots els mecanismes d'integració de què pot disposar la societat en aquest moment —marc legal adequat, sistema econòmic racional i sostingut, mitjans de comunicació responsables, voluntat política integradora i activa, pacte social...— s'han de posar en funcionament per aconseguir un context favorable a la integració: permisos de residència i de treball, reagrupament familiar, legalització de les situacions personals, dret de vot, dret a l'escolarització i a l'assistència sanitària, possibilitat d'accedir als serveis i a un habitatge digne, lluita contra les desigualtats i els estereotips negatius, etc.

La possibilitat d'aconseguir la plena ciutadania en la nostra societat —amb els requisits, les condicions i els terminis que pactem entre tots— a través d'uns mecanismes justs, abastables i iguals per a tothom ha de dur com a contrapartida lògica que els immigrants acceptin com a elements compartits de tota la societat del futur aquells valors de la nostra identitat que consideram irrenunciabls i que són, entre d'altres, la llengua i la cultura pròpies, la convivència, el sistema democràtic, el respecte als drets humans, la igualtat entre gèneres i el caràcter laic de la vida pública.

3.1. La integració lingüística

La integració lingüística depèn bàsicament de l'entorn lingüístic en què es mou la persona migrada i, per tant, està subjecta a múltiples factors: el lloc de residència, el medi laboral, l'accés als serveis, les formes d'oci, la inserció associativa, etc. Els entorns lingüístics d'acollida poden ser molt diferents d'una societat a una altra. Fins i tot poden ser diferents dins les Illes Balears, on, segons la zona, trobam notables diferències en l'extensió de l'ús social de la llengua.

Evidentment, un ús social fort i normal de la llengua catalana a tots els àmbits representaria un mecanisme d'integració lingüística eficaç, ja que les persones migrades es veurien exposades contínuament a la llengua catalana, la veurien com una llengua normal i útil, i aviat desenvoluparien la voluntat i la necessitat d'aprendre-la. Ara com ara, però, no podem comptar amb aquest mecanisme, ja que la llengua catalana, a determinades zones i àmbits de les Balears, viu en una perillosa precarietat que no pot garantir, ni de bon tros, la integració espontània dels immigrants.

3.2. Les actituds lingüístiques

En aquest context complex i decididament poc favorable a la integració massiva dels nouvinguts, les actituds lingüístiques dels autòctons i dels al·lòctons podrien arribar a ser determinants, tot i que, en aquest moment, no hi juguen el paper més adequat. La precarietat social dels immigrants extracomunitaris, el potencial econòmic i l'aïllament voluntari dels residents europeus, i la situació legal dels immigrants espanyols —que fan valer sovint els seus drets lingüístics— generen actituds contràries a la integració lingüística i cultural dels nous habitants de les Balears, que manifesten sovint un important prejudici lingüístic, ja que desconeixen la realitat lingüística del país abans d'arribar-hi i, en alguns casos, continuen ignorant-la després d'anys de viure-hi.

Els autòctons no solen presentar tampoc unes actituds adequades i mantenen sovint relacions lingüístiques poc segures. L'autòcton tendeix tradicionalment a l'ocultació i la claudicació lingüística i a fer del castellà la llengua de comunica-

ció amb els desconeguts i amb els forans. El comportament contrari —parlar sempre en català a les Illes Balears—, tot i ser saludable i, sobretot, lògic, és considerat sovint com una incomprensible i innecessària mostra de descortesia envers l'interlocutor. S'aconsegueix així un efecte devastador i, a la llarga, irreversible: la impossibilitat d'integració dels immigrants i la pèrdua considerable de pes social de la llengua catalana en un context d'explosió demogràfica, cosa que l'abocaria al pròxim relleu generacional amb les possibilitats d'èxit molt limitades.

3.3. L'escola: el principal mecanisme d'integració

Ara per ara, el sistema educatiu continua essent a les Illes Balears el principal factor d'integració dels immigrants i, per tant, la millor garantia per a la cohesió social. Més de 124.000 infants i joves menors de setze anys reben ensenyament obligatori i gratuït en els gairebé cinc-cents centres educatius de les Illes Balears. A diferència d'altres zones de l'Estat o d'altres experiències europees, el model educatiu és de xarxa única, és a dir, els infants no es poden separar per qüestions lingüístiques: tots s'eduquen a les mateixes aules i comparteixen, per tant, l'espai, el material, la mestra, els jocs, els valors i els referents culturals. És un model complex i costós que sovint crea tensions en els centres i que representa una càrrega major per als docents, però que ha demostrat repetidament que és el principal motor del procés d'integració dels estrangers en edat escolar (més de vuit mil en el curs 2002-2003) i de les seves famílies.

A partir de l'any 1999, la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears, sovint amb la col·laboració i la implicació dels ajuntaments, les mancomunitats i les associacions que fan feina amb immigrants, va posar en marxa diverses iniciatives per incentivar la integració lingüística i cultural en el medi escolar: programes d'escolarització, plans d'intervenció educativa, programes d'immersió lingüística, plans d'acolliment lingüístic i cultural, tallers de llengua i cultura, suport lingüístic al centre, formació del professorat en interculturalitat, programa de compensació educativa, programes específics —«Conèixer», «Vivim plegats»...—, contractació de mediadors culturals, acolliment sociocultural, activitats prelingüístiques amb pares i mares, etc.

3.4. Polítiques d'integració: principis d'intervenció

A més de l'acolliment lingüístic a través del sistema educatiu, el Govern de les Illes Balears —sobretot des de la Direcció General de Política Lingüística— també va dissenyar i desenvolupar, durant els anys 1999-2003, una política d'in-

tegració lingüística adreçada al conjunt de la societat. En aquest cas, les estratègies es varen haver de diversificar i contrastar contínuament, ja que el fenomen migratori, a les Illes Balears, a més de mantenir en tot moment un caràcter intens i heterogeni, canvia sovint de tendència.

Les polítiques d'integració i acolliment lingüístic que es varen posar en marxa a partir de l'any 1999 des de la Direcció General de Política Lingüística es basaven en una sèrie de principis d'intervenció que també varen orientar el disseny dels recursos i les estratègies concrets que es varen posar en funcionament en aquell període.

En primer lloc, es va veure clarament que no es podia plantejar una política coherent —i efectiva— d'integració sense tenir en compte a qui anava adreçada, i és per això que des de l'Administració es feren esforços per contactar amb els destinataris. És en aquesta línia que s'inscriuen els contactes amb les associacions d'immigrants, les entitats i institucions que fan feina en aquest camp, els sindicats i els consolats. Aquestes relacions sovint es varen materialitzar en forma de convenis, acords o col·laboracions específiques.

Un altre principi seguit va ser el de l'adaptació als destinataris, ja que resultava fàcil detectar entre la població migrada notables diferències respecte al nivell social i formatiu, les expectatives i necessitats d'aprenentatge, les motivacions, els horaris, etc. Això va obligar a adaptar els materials (elementals, sistemàtics, d'autoaprenentatge...) i les experiències formatives (cursos intensius i no intensius, presencials, per Internet, a través de centres i punts d'autoaprenentatge...); també va obligar a diversificar els canals de distribució dels materials i de la informació (a través dels ajuntaments, d'oficines d'informació, de la Universitat, de locutoris telefònics...).

Tot plegat va determinar la necessitat de crear recursos i materials específics (per a estrangers, per a pares i mares, per a persones que procedeixen d'un altre alfabet...) i a diversificar els suports (paper, CD-ROM, vídeos, cassetts...). També es va considerar important treballar amb diverses llengües de referència —al costat del català— quan els coneixements lingüístics dels destinataris no eren suficients. Normalment les llengües de referència més utilitzades a les Illes Balears han estat, per lògica, l'alemany, l'anglès, l'àrab, el castellà i el francès. Tanmateix, l'objectiu i l'abast de l'actuació varen fer que, de vegades, s'ampliàs molt més aquest ventall (japonès, romanès, rus, xinès...).

Un altre principi d'intervenció que es va tenir en compte en tot moment i que va resultar força efectiu era el de donar protagonisme als municipis. L'ajuntament, com a Administració més propera als ciutadans, és el col·laborador més eficaç per contactar amb els col·lectius d'immigrants, fer-los arribar la informació, aportar la infraestructura necessària i donar continuïtat al projecte un cop posat en marxa.

Una altra línia important duita a terme consistia a provocar el primer contacte dels immigrants amb la llengua catalana i acompanyar-los en aquest primer acostament. Per això, moltes de les activitats dissenyades no arribaven a ser per si soles mecanismes d'aprenentatge lingüístic, sinó que només servien per informar de la presència i la dimensió de la llengua catalana a la nostra societat,

per donar a conèixer els recursos que existeixen per aprendre-la, per crear un clima de motivació, curiositat i interès, i per debilitar la por i els prejudicis lingüístics que sovint paralitzen l'aprenentatge.

Paral·lelament, s'havia de fer feina en el camp de les actituds lingüístiques dels al·lòctons i dels autòctons, per intentar que els primers mantinguessin una actitud oberta i receptiva, i perquè els segons entenguessin com és de crucial el seu paper en la transmissió lingüística. Posar de manifest que parlar sempre en català a les Illes Balears —amb els infants, amb els estrangers, amb els desconeguts...— és un acte de solidaritat i de civisme —i no de descortesia, com sovint perceben els autòctons— és absolutament transcendental, ja que aquest canvi de percepció, per si mateix, ja capgiraria el procés de substitució lingüística.

Durant aquesta etapa, també es va treballar intensament en la formació d'especialistes, perquè una de les mancances importants que es detectaven era, precisament, que no existien gaire persones preparades per treballar en el camp de l'acolliment lingüístic i els seus diferents vessants: aprenentatge de segones i tercers llengües, mediació intercultural, implicacions del procés d'ensenyament-aprenentatge, noves tecnologies, actualització de recursos, xarxa de contactes...

Per tal d'optimitzar els recursos i avançar ràpidament en el procés d'integració lingüística, també varen resultar molt eficaços la col·laboració i coordinació amb els altres territoris de llengua catalana i l'aprofitament màxim dels materials i les experiències de tots. Finalment, durant aquesta etapa també es varen fer esforços per projectar correctament a l'exterior les vertaderes dimensions de la nostra llengua i cultura, ja que, en molts de casos, les persones que arriben a les Balears amb la intenció de residir-hi desconeixen absolutament la nostra realitat lingüística, cosa que, evidentment, no afavoreix ni agilita en absolut el seu procés d'integració.

3.5. Recursos per a l'acolliment lingüístic i la integració

Els recursos d'acolliment i d'integració posats en marxa des de la Direcció General de Política Lingüística (DGPL) a partir de l'any 1999 —que explicarem a continuació— es poden agrupar en tres grans apartats: les activitats de primer contacte amb la llengua catalana, la formació lingüística dels nous residents i la modificació de les actituds lingüístiques dels autòctons i dels al·lòctons.

3.5.1. *Activitats de primer contacte amb la llengua catalana*

Per possibilitar el primer contacte dels immigrants de les Illes Balears amb la llengua catalana, es varen dur a terme diverses accions, com, per exemple, les insercions a mitjans de comunicació adreçats a estrangers (seccions a les revistes

Mallorca Daily Bulletin i *Planeta Latino*, el microespai televisiu «Bon Dia» al programa *Mallorca Fernsehen*, les làmines de vocabulari al *Mallorca Style*, etc.).

També es va treballar molt per fer arribar als nous residents informació sobre la llengua catalana —ús, extensió, història, etc.— a través de materials com l'opuscle *El català, llengua d'Europa* (editat en alemany, anglès, castellà i francès), que també és accessible des d'Internet en alemany, anglès, aranès, castellà, francès, italià, neerlandès, etc. Existeix igualment la versió reduïda d'aquest material, que ha permès la incorporació d'altres llengües: a banda de les versions en alemany, anglès, castellà i francès, també n'hi ha en basc, gallec, italià, japonès, romanès, rus, etc. La majoria d'aquestes versions reduïdes també es poden consultar a la xarxa.

El català, llengua d'Europa també és el títol d'un reportatge de quinze minuts sobre la llengua catalana editat en VHS i DVD. L'edició en DVD conté la locució en català, alemany, anglès i castellà, i també es pot veure amb subtítols en aquests quatre idiomes.

Una altra iniciativa en aquesta mateixa línia era la carpeta d'acollida escolar, adreçada a les famílies dels alumnes d'incorporació recent i distribuïda a través de les oficines d'escolarització i dels centres educatius. Aquest material proporcionava a les noves famílies residents informació sobre el sistema educatiu i sobre la llengua catalana i els recursos per aprendre-la. En aquest cas s'utilitzaven com a llengües de referència l'alemany, l'anglès, l'àrab, el castellà i el francès.

Per fer un tast de llengua catalana, per debilitar les barreres inicials que existeixen en el moment d'acostar-se a una nova llengua, per servir de suport en el primer nivell d'aprenentatge i per reafirmar l'autoconfiança dels nous aprenents de català, es varen anar creant diversos materials de primer contacte, com els reculls de vocabularis, els reculls de frases i els reculls de diàlegs. Aquests materials s'han dissenyat en formats diversos, normalment amb el complement fonamental de la imatge i, sempre que ha estat possible, amb suport oral.

Entre els reculls de vocabulari destaquem *Viure a les Illes Balears* (vocabulari en imatges amb més de mil paraules contextualitzades en làmines i amb la referència de l'alemany, l'anglès, l'àrab, el castellà i el francès), *Benvinguts a les Illes Balears* (breu còmic adreçat especialment a turistes, que planteja diverses situacions comunicatives en català i altres llengües: alemany, anglès, castellà, francès i italià) i les *Lliçons de català* (postals amb vocabulari bàsic per al repartiment massiu, especialment entre turistes).

A *l'abast* i *Cada dia, una frase més* són dos reculls de frases amb formats i plantejaments diferents. A *l'abast* és un CD-ROM interactiu que conté dues-centes cinquanta frases comunicatives en català en versió escrita i oral, i que té com a llengües de referència l'alemany, l'anglès, el castellà i el francès. La versió accessible des d'Internet incorpora noves llengües, a més de les citades: basc, japonès, romanès, xinès... La versió en àrab s'ha editat en format de casset. Per la seva banda, *Cada dia, una frase més* aplega 365 frases comunicatives elementals, una

per a cada dia de l'any. Aquest recurs ha pres diversos formats: agenda, dietari, Internet, premsa...

Finalment, *Lasst uns reden* és un CD que recull diàlegs en català i alemany. Aquest material es basa en els microespais emesos prèviament per l'emissora mallorquina de parla alemanya Mallorca Das Inselradio.

Encara en la línia d'afavorir el primer contacte amb la llengua catalana, s'ha de destacar també la tasca de divulgar informació sobre els recursos per aprendre català des de les Illes Balears. Amb aquest objectiu, la DGPL va editar tríptics en alemany, anglès, castellà i francès, i el full de recursos *El català, una llengua de convit*, en les mateixes llengües de referència. També va dedicar a aquest tema una part important de la seva pàgina web i va preparar l'audiovisual *Aprendre català a les Illes Balears*.

3.5.2. *Formació lingüística dels nous residents*

Un altre conjunt important d'iniciatives de la DGPL per afavorir la integració de les persones immigrades estava relacionat amb la formació lingüística, ja que es valorava com a fonamental que quan un nou resident arribàs a tenir la necessitat i la voluntat d'aprendre català pogués trobar una oferta formativa àmplia, especialitzada i variada, tant pel que fa als cursos de català com pel que fa als materials didàctics. És per això que, al llarg d'aquests quatre anys, es varen organitzar cursos per a estrangers en formats diversos: intensius, no intensius, d'estiu, d'acolliment lingüístic, en col·laboració amb associacions... Tots els cursos varen tenir una gran acollida i la demanda va anar creixent any rere any.

També es va intentar donar una resposta diferenciada a situacions específiques per tal de motivar els destinataris i homogeneïtzar al màxim els aprenents. En aquesta línia, es poden destacar els cursos específics per a dones magribines, per a treballadors del comerç, per a periodistes, per a empleats de notaries, etc. Tanmateix, pel seu volum i transcendència, les activitats més destacades en aquest àmbit varen ser els cursos intensius per a joves i els cursos per a pares i mares.

Els cursos per a joves es varen dur a terme a Palma, Calvià i Eivissa durant el mes de juliol de l'any 2002 i estaven destinats a joves d'edats compreses entre els dotze i els setze anys que s'haguessin incorporat al sistema educatiu de les Balears durant el darrer trimestre del curs. Les quatre hores diàries de classe pretenien, a través d'una metodologia activa i comunicativa, aprofitar al màxim les potencialitats dels joves com a aprenents i garantir així que, en començar el curs següent, els seus coneixements lingüístics els permetessin incorporar-se sense dificultats a l'ensenyament en català.

Els cursos per a pares i mares varen arribar a aplegar, durant els curss 2002-2003, uns mil dos-cents alumnes, que rebien classes de català als centres d'edu-

cació infantil i primària on els seus fills estaven escolaritzats. Aprofitant les hores que els infants eren a classe o feien activitats extraescolars, un professor o professora (generalment del propi centre) feia classe de català als pares i mares i a altres membres de la comunitat escolar, en un ambient eminentment comunicatiu, cordial i contextualitzat. Els cursos, considerats en termes globals com un gran èxit —per les xifres de matriculació i d'assistència i pel grau de satisfacció dels usuaris— han estat, evidentment, una gran activitat d'integració lingüística d'immigrants, però també han resultat ser un gran projecte de cohesió de tota la comunitat educativa.

Per donar suport als diferents cursos de llengua catalana per a estrangers, es varen crear diversos materials específics, com *Llança-t'hi* (fitxes per als cursos de pares i mares, amb guia didàctica i material complementari) i *Comunicar-se és de franc* (material específic per als empleats de comerç). També es varen crear nous materials complementaris per a l'aprenentatge del català com a segona llengua per part d'adults, com *Facilect* (revista divulgativa periòdica amb suport sonor en CD per a neoelectors) i la col·lecció «Gamma», de lectures graduades per nivells de dificultat, que compta un important nombre de títols: *Ciberc@fe*, de Joana Lladó; *El mar de blat*, de Miquel Bezares; *Andreu Milà*, de Miquel Àngel Riera; *Cala Llentrisca*, de Bernat Joan; *El viatge a Mallorca*, de Josep Pla; *6 plau*, de Iolanda Bonet; *Caps de rata*, de Pau Faner, i l'obra col·lectiva *Conèixer les Illes Balears*.

Continuant amb l'apartat de formació, cal remarcar que durant aquests darrers anys s'ha donat una gran importància a facilitar l'autoaprenentatge de la llengua catalana per poder canalitzar així les expectatives i les experiències formatives individuals. La xarxa de punts i centres d'autoaprenentatge pretén acostar als ciutadans les eines d'aprenentatge necessàries, independentment dels horaris, les necessitats i els ritmes de cadascú. Es varen crear centres d'autoaprenentatge a Palma, Ciutadella, Eivissa i la Universitat de les Illes Balears, i punts d'autoaprenentatge a Alcúdia, Formentera, Santa Eulària i Sant Antoni. També es va fer feina en la posada en marxa de nous punts i centres a Palma, Calvià i la xarxa de centres de l'IB-Salut.

Com a suport a l'oferta d'autoaprenentatge, es varen crear materials didàctics específics, com *Turmeda* (CD-ROM amb material d'autoaprenentatge molt elemental, que s'adreça als usuaris d'alfabets no romànics i que conté exercicis bàsics d'associació de so i grafia, identificació de vocals, reconeixement de consonants, etc.); també es va donar suport a l'edició de material creat per altres organismes, com *Comunicar-te a la carta. Un aperitiu de llengua* (que consta de fitxes i d'exercicis adreçats als sectors de l'hoteleria i la restauració).

Finalment, remarquem que també es va desenvolupar una línia de formació d'especialistes per donar resposta a la demanda creixent d'aprenentatge de català com a segona o tercera llengua. És per això que la DGPL va organitzar les Jornades d'Immigració i Acolliment Lingüístic —que varen tenir lloc a Mallorca, Menorca i Eivissa— i va posar en marxa els cursos de psicodramatúrgia lingüís-

tica, a fi d'especialitzar un grup de formadors de formadors en noves metodologies de l'aprenentatge de llengües.

3.5.3. *Modificació de les actituds lingüístiques*

Les actituds lingüístiques —un dels factors més importants a tenir en compte en qualsevol acció de planificació lingüística i, per tant, en el disseny d'estratègies i d'activitats d'acollida i d'integració— segurament constitueixen un dels camps més poc treballats i on els equips de feina es mouen amb més inseguretat. Les causes d'aquesta inseguretat les trobam, sobretot, en la falta d'una tradició de feina continuada en aquest àmbit i en les dificultats d'avaluació i de seguiment de les tasques que s'hi duen a terme.

Les actituds lingüístiques personals i col·lectives pertanyen al camp —sovint inconscient— dels valors, dels estereotips, de les connotacions i de les expectatives que tenen les persones i les societats, i no s'hi poden aplicar, per tant, les tècniques de la publicitat convencional, poc predisposada a la subtileza i la reflexió abstracta i que abusa sovint del missatge repetitiu, agressiu, directe, estereotipat i altament convencional.

Dins el camp de les actituds lingüístiques, des de la Conselleria d'Educació i Cultura es varen elaborar materials específics, com els audiovisuals *Una llengua ens uneix* i *Gent d'aquí*. El primer consisteix en dos reportatges, elaborats pels Equips de Suport a la Immersió de la mateixa Conselleria, que expliquen de forma eloqüent la feina d'integració lingüística duita a terme des de les aules: desenvolupament de les rutines escolars, relació amb les famílies, materials didàctics, implicació de la comunitat educativa, experiències i valoracions personals... N'existeixen les versions subtitulades en alemany, anglès i castellà. *Gent d'aquí* és un reportatge de trenta minuts sobre la integració lingüística dels nous residents. Es tracta del testimoni real de persones que, un cop arribades a les Illes Balears, triaren el camí de la integració lingüística. A l'audiovisual expliquen les motivacions, les dificultats i els recursos que trobaren a l'hora d'aprendre català. N'hi ha una versió subtitulada en anglès i també es va editar una unitat didàctica per treballar els continguts del documental.

Una altra campanya que mereix una menció especial per la seva singularitat és «Benvinguts a ca vostra», que s'adreçava a totes les famílies dels infants nascuts a les Illes Balears. Tots els nadons rebien una carpeta amb l'eslògan «Benvingut a ca teva», que contenia un missatge de benvinguda, una camiseta amb un vocabulari visual referit al menudall i altre material complementari. El missatge de benvinguda feia referència a la importància de la transmissió del català —especialment en les parelles lingüísticament mixtes—, la transcendència social dels comportaments lingüístics personals, la possibilitat de fer present el català en la formació dels fills, etc.

Finalment, l'any 2002 es va posar en marxa la campanya més ambiciosa sobre actituds lingüístiques, «El català, una llengua per a tothom. Oferiu-la. Demanau-la», que naixia de la necessitat de crear contexts favorables a l'aprenentatge i l'ús de la llengua pròpia davant la considerable incorporació de població d'origen immigrant a la nostra societat i del perill d'estancament del català a determinats àmbits. El lema «El català, una llengua per a tothom» deixava clar que l'objectiu primordial de la campanya era fer del català, com a llengua pròpia del territori, el principal factor de cohesió de la societat del futur, i que tothom, independentment del seu origen o nivell formatiu, el pot aprendre i usar. Els lemes secundaris, «Demanau-la. Oferiu-la», evidenciaven que tant els catalanoparlants com els no catalanoparlants s'han d'implicar en el procés de recuperació lingüística. Oferir i demanar l'ús de la llengua catalana, cadascú dins les seves possibilitats, són dues actituds imprescindibles per garantir que tots la puguem compartir.

La campanya va tenir suports diversos segons el moment, el destinatari o el contingut que es volgués focalitzar: tanques de carretera, falques de ràdio, espots de televisió, tríptics, calendaris, etc.

4. CONCLUSIONS

És evident que, entre els anys 1999 i 2003, l'acolliment lingüístic dels immigrants va ser una de les prioritats de la Direcció General de Política Lingüística, i que són moltes les iniciatives que es varen posar en marxa en aquest àmbit. Tanmateix, aquestes accions concretes no haurien tingut sentit si no haguessin format part d'un procés més general de valoració positiva de la llengua catalana per part de tota la societat i d'una política explícita —encara que dotada insuficientment— d'extensió de l'ús social de la llengua catalana a les Illes Balears, política que, durant l'etapa a la qual ens hem referit al llarg d'aquest article, va ser clarament liderada des del Govern de les Illes Balears.

La valoració de la identitat lingüística per part dels autòctons, el reforçament de la confiança en la llengua i la cultura pròpies per part de tots els ciutadans, l'augment i la valoració dels coneixements de llengua catalana a tots els nivells, la millora dels recursos de formació lingüística, la recuperació del prestigi de la llengua catalana, la divulgació dels coneixements sobre la seva història i situació i, al cap i a la fi, la implicació de les institucions públiques i de la societat civil en el procés de normalització lingüística són igualment imprescindibles per fer front al repte de la immigració amb garanties d'èxit des del punt de vista de la supervivència lingüística.

En definitiva, com més cohesionada sigui la nostra societat, com millor i més fermament exterioritzi la seva identitat, com més compromesa se senti amb el seu futur lingüístic i cultural, com més referents propis sigui capaç de valorar i compartir, més fàcil serà, per als qui arriben, aprendre i usar una llengua que

tothom pot i vol compartir, i, per al conjunt de la societat, pactar un futur que tothom pot i vol habitar.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- CABOT I CLAR, Francesca; Antònia Santandreu i Servera; Catalina Font i Rangel (2003): «El curs de català per a pares i mares no catalanoparlants, un èxit sense precedents», *Llengua i Ús* 28 (tercer quadrimestre): pàg. 45-48.
- DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA DE LES ILLES BALEARS (2001): «Pla de normalització lingüística a les Illes Balears: entre urgències i retards», *Llengua i Ús* 22 (tercer quadrimestre): pàg. 17-23.
- GELABERT, Joan (2003): «La creació d'espais d'ús per a la llengua entre els joves», *Treballs de Sociolingüística Catalana* 17: pàg. 211-224.
- GELABERT, Joan; Albert Villaverde (2003): «Conclusions: consideracions i propostes dels participants», *Treballs de Sociolingüística Catalana* 17: pàg. 286-292.
- JOU, Lluís; Joan Melià (2001): «Dos anys de col·laboració entre les direccions generals de Política Lingüística de Catalunya i les Illes Balears», *Llengua i Ús* 22 (tercer quadrimestre): pàg. 4-8.
- MELIÀ, Joan (2001): «La política lingüística del Govern de les Illes Balears», *Llengua i Ús* 20 (primer quadrimestre): pàg. 4-11.
- MELIÀ, Joan (2002): «La situació lingüística a les Illes Balears. Comentaris al voltant d'una enquesta», *Llengua i Ús* 25 (tercer quadrimestre): pàg. 61-64.
- PARAULA. CENTRE DE SERVEIS LINGÜÍSTICS (2003): «Una intranet per a l'autoaprenentatge de català», *Llengua i Ús* 26 (primer quadrimestre): pàg. 106-109.
- RAMON TOUS, Nanda (2002): «Estratègies d'integració lingüística dels estrangers a les Illes Balears», *Llengua i Ús* 24 (segon quadrimestre): pàg. 49-55.
- SALVÀ TOMÀS, Pere A. (2002): «Les Illes Balears: un espai de cruïlla de fluxos immigratoris», *Llengua i Ús* 24 (segon quadrimestre): pàg. 4-11.
- SÁNCHEZ, Carme; Bàrbara Torres; Joan-Albert Villaverde (2001): «Eines didàctiques: posar la llengua a l'abast», *Llengua i Ús* 22 (tercer quadrimestre): pàg. 43-47.
- SERRA COLOMAR, Josep (2001): «El Programa d'ensenyament de la llengua catalana (PELC)», *Llengua i Ús* 21 (segon quadrimestre): pàg. 50-53.
- TORRES I SERRA, Bàrbara (2003): «Els cursos de llengua catalana per a estrangers del Consorci per al Foment de la Llengua Catalana i la Projectió Exterior de la Cultura de les Illes Balears», *Llengua i Ús* 27 (segon quadrimestre): pàg. 52-57.
- VILLAVERDE, Albert (2003): «El foment de l'ús del català a les Illes Balears», *Treballs de Sociolingüística Catalana* 17: pàg. 271-273.